

”במעמד צד אחד”

אתגר האסטרטגיה הישראלית – התפתחות איום המנהרות בצל האיום

הרקטי

ערן אורטל¹

”מכשול שאינו נשלט באש – אינו מכשול”²

מדינת ישראל גיבשה פתרון טכני לאיום המנהרות חוצות הגבול – הקמת מכשול גבול משוכלל יותר. בחינה של ההקשר האסטרטגי מעידה כי להתפתחות המואצת של המנהרות בשנים 2012-2014 תרמה מדיניות ישראלית שנמנעה באותן שנים מפעולות התקפיות יזומות בשטח הרצועה. הסיבה לריסון שאפשר לחמאס ”חופש חפירה”, הייתה האיום הרקטי. למרות ”כיפת ברזל” הרקטות נותרו אפקטיביות בשל יכולתן להפר את שגרת החיים בעורף גם בהינתן יכולת יירוט ישראלית באמצעות אזעקות ”צבע אדום”. מסקנת המאמר היא שכל עוד ייחנה חמאס מ”מרחב חסינות” להתעצמות ולחפירה בשטחו, הוא יוכל ללמוד את המכשול הישראלי ובסופו של דבר גם לגבור עליו. המפתח היה ונותר – טיפול בנשק תלול המסלול.

מבוא³

אתגר המנהרות חוצות הגבול ברצועת עזה מלווה את מדינת ישראל וצה”ל מאז שנות ה־80. מאז שנות ה־90, וביתר שאת בעשור שלאחריו, החל אתגר זה להיתפס גם בצה”ל כאיום משמעותי. עם זאת רק לאחר מימוש תוכנית ההתנתקות ובמיוחד אחרי פעולת הפיגוע שבמהלכו נחטף רב”ט גלעד שליט, ומבצע ”עופרת יצוקה” ב־2008-2009, הפכו המנהרות לתחום המזוהה והמוגדר כאיום על יכולת ישראל להגן על גבולה.

¹ אל”ם ערן אורטל הוא ראש צוות החשיבה במרכז דדו.

² ”כל מכשול צריך להיות נשלט באש ובתצפית על-ידי כוח לוחם, שאם לא כן, יעילותו תתבטא במאמץ ההנדסי הנדרש לחצייתו על ידי האויב ובשיבוש זמני ומוגבל של ההתקדמות”. מפקדת זרוע היבשה, מבצעי כוחות היבשה כרך שלישי – מבצעים הגנתיים, (ינואר 2012), 42-43.

³ הבהרה: מסמכים של צה”ל שעליהם מסתמך המאמר, הם מסמכים פנימיים ואינם פתוחים בהכרח לעיון הציבור הרחב.

במחקר פנימי שנערך במרכז דדו⁴ זוהו כמה קפיצות פרדיגמטיות של חמאס בתחום השימוש במנהרות. בתוך כך זיהו אורטל ופלג מעבר של האויב מעיסוק שעיקרו הברחות פליליות לעיסוק בהתעצמות צבאית (שנות ה־90); בשנות ה־90 המאוחרות ובראשית העשור הקודם זוהתה הבנה כפולה אצל חמאס: הפוטנציאל של מנהרות כאמצעי לחימה נגד מוצבי צה"ל בדמות התפתחות מנהרות התופת; ויכולת המנהרות לנטרל את היתרון ואת העליונות של ישראל באש ובמודיעין באמצעות העברת מערכים שלמים מתחת לפני הקרקע.

ההתנתקות הביאה להתפתחותן של המנהרות כאמצעי עוקף גדר בדמות חפירת מנהרות לשטחנו שמאחת מהן בוצע פיגוע החטיפה ביוני 2006, ולהתפתחות מערכת ההתקפה הרקטית של חמאס,⁵ שגם היא מבוססת בחלקה על תווך תת־קרקעי. דילוג משמעותי התרחש בשנת 2007. חמאס שניצח בבחירות והשתלט על רצועת עזה, העביר את פרויקט המנהרות ממעמד של נכס המאפיין ארגון סורר למעמד של מאמץ אסטרטגי מדינתי.

קפיצה פרדיגמטית נוספת, אשר בדיעבד היה לה תפקיד מכריע במהלך מערכת "צוק איתן", מיוחסת לשנים 2012-2014. למרות שמנהרות התקפיות שימשו אותו כבר לפני תקופה זו נראה כי בשנים אלה התפתחה במלואה אצל חמאס תפיסת המנהרות כאמצעי התקפה מרכזי לשטח ישראל בתרחיש מלחמה. חמאס פיתח בשנים האלה מסגרת לוחמת ייעודית – כוח נוח'בה – שמטרתה להעביר את הלחימה לשטח ישראל באמצעות סדרה של מבצעים מיוחדים אלימים, תוך התבססות על מערכת מורכבת של מנהרות חוצות גבול.

במאמר זה אבקש להתעכב על מה שנראה כמהפכה פרדיגמטית של חמאס בשנים 2012-2014 ולטעון כי למעשה היתה זו התפתחו שהתאפשרה בעיקר בשל הריסון במדיניות הפעלת הכוח של ישראל בתקופה האמורה. ריסון זה התפתח באופן הדרגתי לפני מבצע "עמוד ענן" ב־2012, אך הוא התקבע באופן כמעט מוחלט לאחריו. בלי להפחית מחשיבות לקחי "עמוד ענן" של חמאס, תפיסת המנהרות ההתקפיות היתה שם כבר קודם. הריסון אפשר לחמאס לקיים את פרויקט חפירת המנהרות שלו כמעט באין מפריע, תוך שמאמצי הגילוי של צה"ל שהתמקדו בצד הישראלי של הגבול, לא היוו אילוץ קריטי על פרויקט החפירות. בשנותיו הקריטיות ביותר התנהל פרויקט המנהור ההתקפי לשטח ישראל במידה רבה **"במעמד צד אחד"**.

הריסון במדיניות הפעלת הכוח בשנים אלה לא היה מקרי. לא נכון יהיה לייחס אותו לשגיאה אנושית בקבלת החלטות או לכשל כזה או אחר במדיניות. הריסון הישראלי אז, וגם היום, בכל הנוגע לסיכול יזום של יכולות התקפיות ברצועה נובע מאסטרטגיה ישראלית ברורה

⁴ ערן אורטל ודביר פלג. "זה הקטן גדול יהיה": החמצת התהוויות במטה הכללי – איום המנהרות והתווך התת־קרקעי כמקרה מבחן, מרכז דדו, 2016.

⁵ שגם היא בתורה התבססה בחלקה כבר אז על תווך תת־קרקעי ראשוני – "בורות שיגור".

החותרת לצמצם את השפעת האויב על שגרת החיים בישראל בהווה גם במחיר של החמרת האיום הצבאי בעתיד. אין באבחנה זו שום ביקורתיות מצד הכותב, להפך – זוהי מדיניות מובנת וטבעית. במדינת ישראל חיים כל שמונה מיליון התושבים באזורים סמוכי גבול, ומדינה מערבית אינה יכולה לנהל את חייה בשגרת חירום אינסופית. עם זאת לצד ההבנה לצורך במדיניות ריסון יש להכיר בכך שסיכוינה גבוהים, כפי שמעיד גרף ההחמרה התלול בעוצמת העימותים בין ישראל לבין ארגוני הטרור בעזה. כיצד תוכל ישראל להיחלץ מקרני הדילמה שעליהן משופדת האסטרטגיה הנוכחית שלה?

משמעותה המעשית של מסקנה זו, אם מקבלים אותה, עשויה להיות מיידית וכבדת משקל. צה"ל משלים היום את בנייתו של מכשול על-קרקעי ותת-קרקעי שתפקידו לשלול מחמאס את יכולת המתקפה לשטחנו באמצעות מנהרות. אך תחת זווית ההסתכלות של "חופש החפירה", נשאלת השאלה האם המכשול ישנה באופן בסיסי את מערכת היחסים החד-צדדית בין חפירה התקפית להגנה קווית?

טענתו המרכזית של המאמר היא שכל עוד מחזיק האויב ביכולת אש מרתיעה כלפי ישראל, הוא יינה מ"חופש עיסוק" הכולל חופש לחפור מנהרות ולהתעצם צבאית. לטענה זו יש שתי טענות ממשיות. האחת, "כיפת ברזל" לא שינתה באופן מהותי את מאזן ההרתעה בין ישראל לבין האויב. השנייה, כל תפיסת הגנה בגבול שאינה מתמודדת באופן התקפי עם חפירת המנהרות, סובלת מתורפה מובנית.

אסטרטגיית השיבוש של החמאס (וחיזבאללה)

לא מעט נכתב על אופיו של עימות אסימטרי המתנהל בין צד חלש לבין צבא מודרני חזק. חלק מהדיונים בעניין מתארים את שיטות הלחימה שמאמצים הצדדים החלשים בעימותים אלה, כשיטות לחימה שמהותן "קיוזו יכולות" הצד החזק. באופן זה הימנעות מלוחמה משוריינת מקזזת את היתרון של צבא ממוכן בלוחמת שריון. בהעדר טנקים יריבים נמנע מהצבא הסדיר ההישג המבצעי של השמדת שריון האויב. הצטיידות של הצד החלש בטילים נגד טנקים אף מוסיפה לטקטיקה זו את היכולת לשבש את היתרון היחסי המסורתי של הצבא החזק. לא זו בלבד שהוא מתקשה לממש את יתרונותיו בלוחמת שריון, אלא שמארבים נגד טנקים של הצד החלש גם גוברים ממנו מחיר כבד בלחימה. כמובן שהצגה זו של הדברים תקפה גם לדוגמאות סקטיות אחרות – ההימנעות של הצד החלש מבניית כוח אווירי וימי מסורתיים והכנסתם של טילים נגד מטוסים לשדה הקרב, לוחמת טילי חוף-ים בזירה הימית וכדומה.⁶

⁶ מיכאל מילשטיין. מוקאוומה – עלייתו של אתגר ההתנגדות והשפעתו על תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל, (המכון למחקרי ביטחון לאומי, מזכר 102, 2009), 44.

גילוי מנהרה של חמאס באזור עוטף עזה 2016 (Jack Guez/Pool via AP)

אופן ההתפתחות של צורת הלחימה האסימטרית משקפת, בקווים כלליים, את רוב מקרי המבחן של היחסים בין הצד האסימטרי החותר לבין הצבא הסדיר. זוהי מערכת יחסים הקשורה בממדים הטקטיים-אופרטיביים. עם זאת במקרה הישראלי האופן שבו התפתחו שני הצדדים זה ביחס לזה לאורך שנים, הביא להתפתחותה של מערכת יחסים משבשת מיוחדת בין חמאס לישראל גם במישור האסטרטגי.

נסביר: מאז שנות ה-90 שלושה מרכיבים בולטים מגדירים את האסטרטגיה הישראלית ביחס לעזה וללבנון ובאופן עקבי פחות גם לאיו"ש. המגמה האסטרטגית היא ברורה ולצידה נמצאים שני קווי פעולה אופרטיביים. המגמה האסטרטגית היא חתירה להפרדה גיאוגרפית בין ישראל לבין האוכלוסייה העוינת, אם אפשר תחת הסכם שהקהילה הבינלאומית מכירה בו. הנסיגה מלבנון (2000), ההתנתקות מרצועת עזה (2005) ובניית גדר ההפרדה באיו"ש (-2012) (2007) – כל אחד מצעדים אלה עמד בפני עצמו ויש לו רקע והיבטים הייחודיים לו.

המשותף לכל אלה הוא הרצון הישראלי לבטל ככל הניתן את החיכוך הקרבי עם ארגוני הטרור הניצבים בצד השני. שני קווי הפעולה המשלימים לאסטרטגיה זו קשורים במכשול קרקעי מצד אחד, וגישת המודיעין והאש מצד שני. ישראל יצאה מלבנון בשנת 2000, זכתה להכרת האו"ם בגבולה הבינלאומיים, בנתה מערכת מכשול קרקעי חדשה בגבול וגם הצהירה על מדיניותה: "אם תיפול שערה משערות ראשם של מי מחילנו, אדמת לבנון תבער" הצהיר

ראש הממשלה אהוד ברק אחרי הנסיגה מלבנון.⁷ באיו"ש החל להיבנות מכשול הביטחון אחרי מבצע "חומת מגן" (2002) הגם שהנסיבות באיו"ש לא אפשרו יציאה צבאית כוללת משטחי הגדה ואיום בהפעלת עוצמת האש הצה"לית. רצועת עזה, לעומת זאת, נראתה כמקרה בוחן דומה מאוד לזה הלבנוני. ואכן ב־2005 ביצעה ממשלת ישראל את תוכנית ההתנתקות שהתבססה בדיוק על אותו הרעיון: ביטול החיכוך המדיני והקרבי עם רצועת עזה באמצעות התנתקות פיסית, בניית מכשול והעמדת יכולת אש ישראלית מרתיעה כלפי האיום משם.⁸

הרעיון הישראלי בלבנון ובעזה היה דומה. מהלך של יציאה ישראלית מהשטח נועדה "למשוך את השטיח" מתחת ללגיטימיות של חיזבאללה וחמאס לפעולות "ההתנגדות" שגלשו גם להפגזת ישובים ישראלים בשטחי עזה וישראל גופא. המציאות הוכיחה אחרת. חיזבאללה חתר להמשך ההתנגדות שלו לישראל כפי שהעידו סדרת פעולות שלו בין השנים 2000-2006, וששיאם היה בפיגוע החטיפה ביולי 2006. חמאס שהשתלט על עזה בתוך פחות משנתיים מיציאת ישראל, הגביר מאוד את ההתקפות הרקטות על יישובי עוטף הרצועה, יום אירוע חטיפה משלו ביוני 2006 והפך את רצועת עזה, בדומה לדרום לבנון של חיזבאללה, לבסיס אש מבוצר המכוון לעורף ישראל.

הניתוח שלנו הוא אמפירי. אין בכוונתנו לבקר את מהותה של האסטרטגיה הישראלית של היפרדות והרתעה שהיא כאמור אסטרטגיה לגיטימית. עם זאת יש בכוונת מאמר זה להצביע על כשל מהותי באופן שבו יושמה אסטרטגיה זו, שהתבטאה במרחב החסינות שניתן לאויבים ללמוד אותנו ולהתכונן למלחמה באין מפריע. בחלוף הזמן הפך כוח האש של חמאס ושל חיזבאללה לכה משמעותי, עד כי נדמה שאין למדינת ישראל ברירה אלא להימנע מהפרעה צבאית ישירה וגלויה⁹ למאמצי ההתכוננות שלהם.

אסטרטגיית השיבוש – שני השחקנים, חיזבאללה וחמאס, התפתחו לא רק כתגובה ליתרון הצבאי הישראלי, אלא גם כתגובה לאסטרטגיית ההיפרדות הישראלית שאיממה לשמוט את הקרקע מתחת ללגיטימיות המאבק שלהם. תשובתם הייתה פשוטה. ברמה המדינית אותרו "עילות מאבק" בדמות סכסוכי גבול שוליים (כמו "חוות שבעא בגבול" לבנון) או במקרה העזתי טענת "המשך הכיבוש" שכיוונה להמשך שליטת ישראל בגבולות החיצוניים של הרצועה. אם השאיפה הישראלית ברמה האסטרטגית הייתה הפסקה מוחלטת של החיכוך האלים בין הצדדים, פותחו שני רעיונות שנועדו לחתור תחת שאיפה זו. האחד, פיתוח הרעיון הוותיק של

⁷ הציטוט מובא אצל: "לנחל את הסכסוך זה כמו לטכס עצה מול מיטת החולה הסופני – ראיון עם אורי שגיא", הארץ, 18 בדצמבר 2014.

⁸ Ynet, "מסמך: זוהי תוכנית ההתנתקות", 15 באפריל 2004.

⁹ ניסוח זה נועד לחדד את ההבדל בין הפרעה צבאית ברורה, ישירה ואפקטיבית למאמצי ההתכוננות של אויב בעזה ובלבנון לבין פעולות חסויות המתנהלות במסגרת המערכה שבין המלחמות (מב"ם), ושמידת היקפן והצלחתן נמצאת מחוץ ליריעת מאמר זה.

אש תלולת מסלול לממדים אסטרטגיים. השני, התהוותו של רעיון הפשיטה לשטח ישראל כהיגיון שיחתור תחת הניסיון הישראלי "לייבש" את המאבק האלים באמצעות הפרדת כוחות. כך פשט חיזבאללה לישראל באירוע החטיפה בהר דב (2000), בפיוג "מצובה" (2002) באירועי "הר וגיא" (2005) ובאירוע החטיפה באזור זרעית (2006), וחמאס באירוע החטיפה של גלעד שליט ביוני 2006.¹⁰

חשוב להבין שאסטרטגיית השיבוש של חמאס וחיזבאללה לא עוצבה סביב שני מרכיבים נפרדים שהם אש תלולת מסלול ופשיטות לשטח ישראל. היא גובשה כמכלול שבו **שני מרכיבים אלה מהווים מערכת אסטרטגית אחת עם השלמה הדדית בין שניהם**. מרכיב האש נועד להיות מאסיבי וחסין מספיק מפני יכולות התקיפה של ישראל על מנת שיגלם מחיר מלחמה משמעותי עבור ישראל במקרה של הידרדרות, כלומר, יכולת מרתיעה. בחסותה של הרתעה זו אמורים היו חיזבאללה וחמאס להמשיך את פעולות ההתנגדות שלהם לצה"ל באמצעות פשיטות לשטח ישראל. אופי השטח ברצועת עזה הכתיב, וגם אפשר, להפוך את טכניקת המנהרות לטכניקה מרכזית במסגרת מרכיב הפשיטות לשטח ישראל.

לסיכום חלק זה, חיזבאללה וחמאס פיתחו שניהם, במקביל, אסטרטגיית נגד – **אסטרטגיית שיבוש** – לאסטרטגיה הישראלית. אם ישראל רצתה לגיטימציה, הם ימצאו עילות מלחמה; אם ישראל מעוניינת ב"הפרדת כוחות", הם יזנבו בה בשטחה באמצעות התגברות מתוחכמת על המכשול הקרקעי; אם ישראל מאיימת עליהם בכוח האש העצום שלה, הם יאזנו איום זה באיום אש משלהם לעורף ישראל ויחסנו את מערכי האש מפני יכולת התקיפה הישראלית באמצעות גיבוי, התממה והטמנה בתווך התתקרקעי.¹¹

האש תלולת המסלול כרכיב מאפשר לפרויקט המנהרות ההתקפיות

בפסקה זו ננסה לעמוד על הקשר הגורדי המצוי בין יכולת חמאס לקדם את פרויקט המנהרות שלו לבין המרכיב ההתקפי האחר במערכת הצבאית של חמאס – האש תלולת המסלול. ראשית נברר מדוע רעיון המנהרות ההתקפיות כחלק מתכנית המלחמה התפתח דווקא בין השנים 2014-2012. לאחר שנעמיד שני הסברים לכך, נשאל את השאלה מדוע בחרה ישראל את המדיניות שבה בחרה בשנים אלה.

מדוע הופיע רכיב המנהרות בעוצמה כזו דווקא בשנים 2014-2012? עד מבצע 'עמוד ענן'

¹⁰ ראובן ארליך, *הדרך למלחמת לבנון השנייה 2006-2000: הזירה הלבנונית בין השנים 2000-2006*, (מרכז המידע למודיעין וטרור, 2007), 11; גל הירש, *סיפור מלחמה סיפור אהבה*, (ידיעות אחרונות, 2009), 210; עמיר רפפורט, *אש על כוחותינו: כך הכשלו את עצמנו במלחמת לבנון השנייה*, (מעריב, 2013), 16-17, 96.

¹¹ Avi Issacharoff, "Gaza prepares for war," *The Times of Israel*, January 26, 2016; Jeffrey White, "The Combat Performance of Hamas in the Gaza War of 2014," *The Washington Institute* 7, issue 9, (2014): 9-13.

(נובמבר 2012) נראה היה שצורת ההתקפה העיקרית שמפתח חמאס נגד ישראל היא מתקפת האש המבוססת על מערכי הרקטות רחבי ההיקף והמשוכללים שנבנו בשטח הרצועה. מרכיב המנהרות לא נתפס בדרך כלל כמרכיב עיקרי באסטרטגיה החמאסית, אלא כמרכיב עזר שעיקר תפקידו לשרת את מאמץ האש. תשתית תת־קרקעית ששימשה בהיקף רחב להברחות מסיני המצרית, הלכה והתפתחה בשטח הרצועה בהקשר של ביצור יכולת ההגנה של חמאס על השטח והגנה על מערכי האש. חשוב להדגיש, מאז ההתנתקות הלכו ותפסו המנהרות חוצות הגבול מקום חשוב בחשיבה של צה"ל על הגנת הגבול, אך הן נתפסו כאיום אחד מתוך שורה ארוכה של איומים על הגבול. לשם המחשה ההתדרדרות למבצע 'עמוד ענן' בשנת 2012 החלה משורת תקריות גבול שאחת מהן הייתה פיצוץ מנהרת תופת בשטחנו (8 בנובמבר). האירועים האחרים היו פיצוץ מטען חבלה על הגדר (8 בנובמבר) שהיה המהלך שהתחיל את שרשרת ההידרדרות, וירי נ"ט משטח הרצועה על כוח צה"ל (10 בנובמבר).¹²

מקובל היום להניח שבין נובמבר 2012 ליולי 2014 הפך התווך התת־קרקעי בכלל, ומנהרות החדירה בפרט, למאמץ מרכזי בתפיסת חמאס. אין מחלוקת על כך שתופעת החפירה במקביל של צירי מנהרות רבים החודרים לשטחנו ואיוש המנהרות הללו בכוח עילית ייעודי (נוח'בה) אכן צבר את התאוצה שלו בשנים אלה. עם זאת במבט מעמיק נדרש הסבר לתופעה הזו. מה הבין חמאס בנובמבר 2012 שלא הבין על הפוטנציאל של החדירה וההגנה בתווך התת־קרקעי מאז שנות ה־90?! האומנם מבצע 'עמוד ענן' שימש מאיץ למידה דרמטי כל כך לחמאס? לשאלה זו ניתן לספק שני הסברים שונים או משלימים:

ההסבר הראשון – מנהרות כחלופה לתמ"ס. הסבר זה, המקובל יותר בדרך כלל, הוא שמנהרות התקפיות היו מלקחי החמאס מ'עמוד ענן'. על פי הסבר זה התוודע חמאס לראשונה במבצע ליכולת מערכת "כיפת ברזל" להגן על עורף ישראל בהיקפים משמעותיים. מתוך כך הוא הבין שנדרשת לו יכולת נוספת בהיקף משמעותי ובעוצמה גבוהה, שתאפשר לו להעביר את המלחמה חזרה לשטח ישראל. בהתבוננות ביקורתית הסבר זה שוודאי יש בו לא מעט צדק, מתקשה לעמוד בפני עצמו. כלום נעלם מעיניו של חמאס תהליך הפיתוח של "כיפת ברזל" בצה"ל מאז 2006? האם לא הבין את מהות היכולת כשזו הופיע באחד מסבבי הלחימה כבר בשנת 2011? זאת ועוד, חמאס לא ויתר על המשך שכלול המערכים הרקטיים שלו ובנייתם, והדבר בא לידי ביטוי גם במערכת "צוק איתן" בקיץ 2014.

פיתוח יכולות האש נעשה גם תחת ההבנה שעליהן לגבור על יכולות ההגנה הצפויות של צה"ל, למשל באמצעות הארכת הטווח (מה שיאפשר פגיעה באזורים לא מוגנים), שיגור מטחים

¹²ynet, "ארבעה חיילים נפצעו מטיל נ"ט שנורה מעזה", 10.11.2012, *img*; "מבצע ההסחה של הרמטכ"ל: כך הכין גנץ את 'עמוד ענן'", 16.11.2012.

גדולים (מה שאמור לייצר הרוויה של מערכי ההגנה) והקמת מערך מרגמות ואש קצרת טווח שנועדו לפגוע במרחבים צמודי הגבול שסוללות ההגנה האווירית מגינות עליהם פחות. חמאס, אם כן, לא בנה יכולת חליפית למערך הרקטי, אלא יכולת נוספת, ולכן **ההסבר הראשון הוא חלקי בלבד**.

ההסבר השני – "חופש החפירה". הסבר זה קשור פחות למערכת הלמידה היוזמה של חמאס ויותר לשינוי הנסיבות. במילים אחרות: בין חורף 2012 לקיץ 2014, יותר מבכל תקופה אחרת, נהנה חמאס מחופש מוחלט לעבוד על תשתית המנהרות שלו, לארגן את הכוח הייעודי שלו ולהעמיד יותר משלושים צירים של מנהרות התקפיות חוצות גבול. המעיין ברשימת הפעולות היוזמות של צה"ל בין השנים 2005-2012 ימצא שם שורה ארוכה של פשיטות קרקעיות ואוויריות של צה"ל שיעדן היה מנהרות. ליתר דיוק בין השנים 2007-2009 ביצע צה"ל כ-78 מבצעים התקפיים חוצי גבול שמתוכם לפחות שישה היו פשיטות קרקעיות לאתרי חפירה של מנהרות חוצות לגבול ישראל (ויותר מכך מבצעים נגד מנהרות בגבול מצרים).

ב-2009 החלה מגמת צמצום במספר הפשיטות של צה"ל לרצועת עזה, והחלה מגמה של עלייה הדרגתית בהיקף התקיפות של חיל האוויר על מטרות תשתית וחפירת מנהרות. בשנת 2010 בוצעו 15 תקיפות כאלה, ב-2011 25 תקיפות כאלה וב-2012 עד למבצע 'עמוד ענן' בנובמבר בוצעו 31 תקיפות אוויריות על מטרות מנהור – מספר שיא. גם בתחום הסיכולים הממוקדים נובמבר 2012 מסמן שינוי חד במדיניות ישראל – עצירה כמעט מוחלטת של אחת משיטות הפעולה המקובלות יותר בצה"ל עד אז. בין 2006 לנובמבר 2012 פורסמו בתקשורת הישראלית לא פחות משמונה פעולות סיכול ממוקד של צה"ל נגד פעילי טרור ברצועת עזה.¹³

לעומת זאת בין 'עמוד ענן' ל'צוק איתן' פורסם על שתי פעולות כאלה בלבד, ואפילו אחת מהן לא כוונה נגד פעילים של האויב העיקרי של מדינת ישראל ברצועה – חמאס. מה אפשר ללמוד ממספרים אלה? ראשית, שמאמץ חפירת המנהרות ובתוכו חפירת מנהרות לשטח ישראל היה משמעותי ומתמיד כבר בשנים 2009-2012 ולראייה המאמץ המבצעי הניכר של צה"ל לשיבוש החפירות.

¹³ ראו למשל: "צה"ל חיסל את גמאיל אבו-סמהדנה", *mg*, 9 ביוני 2006; "בצה"ל מודים: חיל האוויר חיסל בכיר בצבא האיסלאם", *mg*, 3 בנובמבר 2010; "התגובה של ישראל: בכיר בוועדות ההתנגדות חוסל", *ynet*, 19 באוגוסט 2011; "צה"ל תקף חוליה שתכננה לחטוף ישראלים ברצועת עזה; חמאס: האויב ישא בתוצאות", *הארץ*, 2 באפריל 2011.

**מטח רקטות משוגר מעזה – בחסות הרקטות יצר החמאס מרחב חסינות לחפירת מנהרות
(מאגר תמונות FLICKR)**

שנית, ישראל הייתה מודעת למאמץ זה, וכאמור נעשו מאמצים ניכרים לשבשו.¹⁴ ולבסוף למרות שמאז מבצע 'עופרת יצוקה' ועד מבצע 'עמוד ענן' חלפו כמעט שלוש שנים, הרי שבמבצע 'עמוד ענן' איום המנהרות לא הפך להיבט דומיננטי במערכה, כפי שהפך להיות רק שנה ושמונה חודשים מאוחר יותר, במערכת 'צוק איתן'. המשתנה העיקרי בין התקופה שלפני 'עמוד ענן' לבין השנה ושמונת החודשים שחלפו בין מבצע 'עמוד ענן' ל'צוק איתן', הוא **מרחב החסינות** שזכה לו חמאס – החופש מפעולות שיבוש וסיכול ממוקד מצד צה"ל.

לסיכום נקודה זו, נראה כי 'חופש העיסוק' החמאסי – החופש לחפור – הוא הסבר חשוב להופעת תופעת המנהרות ההתקפיות ב'צוק איתן', והוא לפחות שווה בחשיבותו להסבר הראשון.

וכעת לשאלה השנייה: מדוע שינתה מדינת ישראל את מדיניותה ברצועה באופן חד כל כך? מה אילץ את מדינת ישראל להפסיק את פעולות השיבוש של פרויקט המנהרות למרות שהוא

¹⁴ "מאמצי ההתעצמות של חמאס מאז מבצע 'עמוד ענן', אתר השב"כ, 8 ביולי 2014.

היה ידוע לישראל? פיקוד הדרום ואחרים שהיו בקיאים במודיעין, התריעו מההשלכות החמורות של פרויקט המנהרות עוד לפני מערכת 'צוק איתן'. איך התרעות אלה עומדות בקנה אחד עם המדיניות הישראלית בפועל?

על פניו התשובה היא "הבנות עמוד ענן". הגם שאלה לא זכו למעמד רשמי, פורסם בתקשורת כי על פי ההבנות שגובשו בקהיר ושעל בסיסן סיימו הצדדים את הלחימה בנובמבר 2012, הרחיבה ישראל את אזור הדיג הפלסטיני בים התיכון, הפסיקה את הפעילות היזומה בפרימטר הביטחוני בגבול הרצועה (רצועה בת 300 מטר שבה פעל צה"ל לסיכול איומים על הגבול עד אז) והפסיקה את פעולות הסיכול הממוקד ברצועה.¹⁵ עם זאת תשובה זו אינה מספקת, שכן לאורך התקופה היו למדינת ישראל די והותר עילות כדי לסגת בה מהבנות אלו, אילו רצתה בכך.

ירי פצצות מרגמה ורקטות מעזה חזר לשגרת היום של יישובי האזור כבר מדצמבר 2012. במרץ 2013 ובאפריל חלה החמרה של ממש בירי משטח הרצועה. באוקטובר 2013 כבר החלה הסלמה גם בחיכוך המבצעי שעל גדר הגבול – הסלמה שכללה הטמנת מטעני חבלה נגד כוח צה"ל, חבלה בגדר המערכת וירי רקטות לעורף ישראל. באותו חודש חשפו כוחות צה"ל ליד עין השלושה מנהרת חדירה גדולה ומשוכללת מסוג שעדיין לא נראה בשטח מדינת ישראל. שבוע מאוחר יותר נחשפה גם מנהרת תופת ממולכדת. פעולות צה"ל להשמדת המנהרות שהתגלו אף התדרדרו לסבב הסלמה קטן שבמסגרתו נפצעו חיילי צה"ל ונהרגו כמה פעילי חמאס. במרץ-אפריל 2014, בעקבות התגרות של הג'יהאד האיסלמי, החל סבב הסלמה נוסף ומשמעותי יותר שבמסגרתו שוגרו לשטח ישראל יותר מ-80 רקטות ופצצות מרגמה, ונחשפה מנהרת טרור נוספת בשטח ישראל.¹⁶

כל האירועים הללו היוו הזדמנות לישראל, לו רצתה, לסגת מהבנות 'עמוד ענן' ולחזור לפעילות יזומה ברצועת עזה בניסיון לשבש את פרויקט חפירת המנהרות והתעצמות חמאס ברקטות. חשוב להדגיש ששתי הפעילויות לא נעלמו מעיני המודיעין הישראלי, כפי שמעידים אירועי חשיפת המנהרות בגבול ישראל והתבטאויות שונות של גורמי מודיעין, כמו זו של רח"ט מחקר תא"ל איתי ברון מיוני 2014 שלפיה: "מספר הרקטות שבידי ארגוני הטרור ברצועה הוכפל מאז מבצע 'עמוד ענן'.¹⁷ מדוע, אם כן, נמנעה מדינת ישראל מקו פעולה זה? להבנתי התשובה די ברורה. הבנות מבצע 'עמוד ענן' התקבלו במטרה להפסיק את הלחימה. המבצע שהיה הופעת הבכורה המשמעותית של מערכת "כיפת ברזל", שימש תקדים גם להרחבה

¹⁵ ג'ורא איילנד. "מבצע עמוד ענן – היבטים אסטרטגיים", בתוך: שלמה ברום (עורך) לאחר מבצע עמוד ענן, (Inss, 2012), 12-13.

¹⁶ "ריכוז נתוני ירי תלול מסלול מרצועת עזה לעבר ישראל משנת 2005 ועד היום", אתר השב"כ, 15 ביולי 2014.

¹⁷ "תמונת מצב – איום הרקטות על ישראל מרצועת עזה", (מרכז המידע למודיעין ולטרור ע"ש אלון מאיר עמית), 8 ביולי 2014.

מרשימה של טווחי הירי של חמאס והארגונים האחרים. הייתה זו ככל הנראה הפעם הראשונה שבה נשמעו אזעקות אמת ברחובות תל אביב וירושלים מאז מלחמת יום הכיפורים. במשך שמונה ימים לא התקיימו לימודים בטווח של 40 ק"מ מגבול הרצועה – אזור שבו מתגוררים מאות אלפי ישראלים. כלומר גם לאחר הופעת "כיפת ברזל" התקשתה מדינת ישראל לעמוד בהפרה משמעותית ומתמשכת של שגרת החיים בעורף.

על רקע העדפה ברורה זו ניתן להבין מדוע בחרה ישראל לא לסגת מהבנות 'עמוד ענן' גם בכל אחד מסבבי ההסלמה הלא מעטים שהתרחשו בין נובמבר 2012 ליולי 2014. למרות ההתפתחות המתמדת ביכולת ההגנה הישראלית – הייתה זו תקופה של הצטיינות מואצת בסוללות "כיפת ברזל" – ולמרות האיום הברור שנוצר מרצועת עזה לשטח ישראל, העדיפו מקבלי ההחלטות להימנע ממדיניות שמשמעותה החזרת חלק גדול ממדינת ישראל למציאות של אזעקות ופגיעה בשגרת החיים. במילים אחרות: מירוך החימוש שהתנהל בין מפתחי ההגנה האווירית של ישראל לבין מפתחי המערך הרקטי של חמאס, בא על חשבון התחרות הקרבית בין חופרי המנהרות בעזה לבין פעילויות הפשיטה והתקיפה לשיבושם.

בשורה התחתונה הופעת "כיפת ברזל" לא שינתה את המצב האסטרטגי המהותי. ככל שהתפתחה יכולת האש ברצועת עזה, כך התפתחה יכולתם של ארגוני הטרור להחזיק את שגרת החיים בעורף ישראל כבת ערובה בידיהם ולרסן את מדינת ישראל מפעילות יזומה נגדם ברצועה. יכולת ההגנה האקטיבית שהייתה בידי ישראל בתקופה הנתונה, חשובה ככל שהייתה, עדיין לא אפשרה לישראל לבחור ביוזמה כללית של שבירת הסטטוס קוו. **הרתעת ישראל באמצעות יכולת האש המשופרות שלו אפשרה לחמאס לקיים את פרויקט המנהרות העצום ולארגן את כוחות הפשיטה הייעודיים שלו בתקופה שקדמה לקיץ 2014 באין מפריע.**

מדוע לא היתרגם ההישג המבצעי העצום של "כיפת ברזל" להישג אסטרטגי חשוב אף יותר של החזרת חופש הפעולה הישראלי נגד חמאס ברצועת עזה? הדבר קשור ככל הנראה בכמה משתנים. הראשון, ככל מערכת מבצעית אחרת גם "כיפת ברזל" אינה מושלמת. האויב לומד אותה ומפתח אתגרים משלו לעומתה, ומקבלי ההחלטות מכירים בעובדה שמדינת ישראל לא מוגנת באופן הרמטי. השני, העלות העצומה הכרוכה בפריסת סוללות ברחבי ישראל ובהפעלתן יוצרת חסם משמעותי בפני מדיניות של סבב אלימות מתמשך. השלישי, וככל הנראה המשתנה החשוב מכולם, כל עוד מיורטות הרקטות בשמי ישראל ולא בשמי רצועת עזה נאלץ העורף הישראלי לחוות אזעקות, להיכנס לחדרי ביטחון ולמקלטים ולפגוע בשגרת החיים. כלומר גם הצלחה מוחלטת של "כיפת ברזל" מותירה עדיין את שגרת החיים בעורף ישראל כבת הערובה של ארגוני הטרור ברצועה.

לסיכום חלק זה נבהיר. פרויקט המנהרות שתפס את התודעה הישראלית הרחבה בהפתעה

בקיץ 2014, התאפשר לא רק מכיוון שהאויב הגה אותו לפתע בסוף שנת 2012. הפרויקט התאפשר בעיקר משום שמדיניות הפעלת הכוח הישראלית שהוגבלה באמצעות כוח האש המרתייע של האויב והשפעתו על שגרת החיים בעורף, אפשרה לו לקרות. המסביר החשוב ביותר למדיניות הישראלית הזו הוא, אם כן, האפקט המרתייע של מערך הנשק תלול המסלול, וזאת למרות הגעתה של "כיפת ברזל" ליכולת מבצעית רחבה מאוד באותן השנים.

מה השתנה מאז?

מאמצים רבים השקיעה מדינת ישראל לאורך השנים בפיתוח יכולות לגילוי מנהרות חוצות גבול. פרויקטים טכנולוגיים, מאמצים הנדסיים, חפירות וקידוחים בקו הגבול ומאמצים מודיעיניים היו חלק אינטגרלי מהעיונות השוטף בגבול רצועת עזה מאז ההתנתקות בשנת 2005 ואף קודם לכן. ב־2016 הוחלט בישראל על הקמת מכשול קרקעי ותת־קרקעי משולב במערכת חיישנים משוכללת נגד מנהרות בגבול הרצועה.

במכשול זה בגבול הרצועה, עשרות מטרים עומקו ושישה מטרים גובהו,¹⁸ יהיה די כדי לנטרל את הרכיב התת־קרקעי במערכת ההתקפית שבנה חמאס נגד מדינת ישראל:

ראשית נבחן האם ההחלטה על המכשול מסמנת שינוי באסטרטגיה הישראלית? בחינה פשוטה מעידה כי המכשול שהולך ונבנה היום בגבול הרצועה הוא פרויקט הגבול השלישי שבונה ישראל מאז הקמת הרשות הפלסטינית ב־1993. בשנות ה־90 בנתה ישראל את מערכת מכשול הגבול הראשונה סביב הרצועה. ב־2005, במסגרת ההתנתקות, השקיעה ישראל שוב משאבים רבים בשכלול מערכת המכשול, המוצבים והתצפית סביב הרצועה. פרויקט המכשול הנוכחי הוא, אם כן, הפרויקט הגדול השלישי להגנת גבול ישראל־עזה בתוך שלושה עשורים. אם נזכור את האסטרטגיה הישראלית הבסיסית – היפרדות טוטאלית והפסקת החיכוך בחסותה של הרתעה צבאית הנסמכת בעיקר על כוח האש הצה"לי – נראה שהמכשול הנוכחי אינו אלא שלב נוסף באותה האסטרטגיה.

¹⁸, "הפתרון למנהרות: חומת בטון מעל הקרקע ומתחתיה", *ynet*, 6 ביוני 2016.

מכשול המנהרות שגובש ב-2016

מהם הנדבכים הצבאיים האחרים של אותה האסטרטגיה? בעצם, כבר מנינו אותם: האחד, מכשול גבול הולך ומשתכלל – הוא אחד מסימני ההיכר של האסטרטגיה הישראלית בעשורים האחרונים.

השני, מרכיב ההרתעה – מרכיב זה בוסס בעיקר על היתרון הישראלי במודיעין ובאש, ואכן מבצעי העשורים האחרונים היו במידה רבה מוטי אש.¹⁹ תמרון קרקעי, אם התנהל בהם, התקיים בשלבים מאוחרים של המערכה לאחר שמוצו אופציות האש ובאופן מצומצם ככל הניתן. במבצעים אלה גם כשהוחלט על מתקפה קרקעית לשטח האויב, היא לא כוונה להכרעתו של האויב, אלא להמשך הלחץ הצבאי עליו תחת תפיסה של "חידוש ההרתעה" (כך היה במלחמת לבנון השנייה ובעופרת יצוקה) או לצורך השגת צבאי קונקרטי ומוגבל (הסרת איום המנהרות ב-2014). ברבות השנים נשמעה לא מעט ביקורת על "מבצעי ההרתעה" כצורה פעולה אופרטיבית עיקרית של צה"ל,²⁰ וכיום מדגישה גם אסטרטגיית צה"ל הרשמית שכלל יכוונו מבצעי צה"ל להכרעת האויב (כלומר לא רק להרתעתו).²¹

השלישי, מרכיב ההגנה האווירית – מערכת "כיפת ברזל" זכתה לתנופת פיתוח משמעותית

¹⁹ איתי ברון. "לאן נעלם התמרון", *מערכות*, 420-421, (2008).

²⁰ תמיר ידעי וערן אורטל, "פרדיגמת סבבי ההרתעה – דפוס אסטרטגי במבוי סתום", *עשתונות*, (המכללה לביטחון לאומי, 2013).

²¹ אסטרטגיית צה"ל, (צה"ל, 2015), 15.

בעקבות מלחמת לבנון השנייה, והיא הופיעה את הופעת הבכורה שלה כבר בשנת 2011. המערכת זכתה להצלחות מרשימות ביירוט רקטות והיא ייחודית מסוגה בעולם. עם השלמת פריסתן של שמונה סוללות "כיפת ברזל" במהלך 'צוק איתן'²² נוספה למעשה הרגל שהייתה חסרה להשלמת האסטרטגיה הצה"לית – הגנת העורף מפני איום הרקטות.

אליה וקוץ בה. כפי שראינו בסקירת השנים 2012-2014, מסתבר שדווקא עם הופעת "כיפת ברזל" בזירה והשלמת כל נדבכיה הצבאיים של האסטרטגיה הישראלית, חלה ההתפתחות החמורה ביותר עד כה של האיום הנשקף מעזה לשטח ישראל.

שלושת המרכיבים האופרטיביים של האסטרטגיה הישראלית מלווים אותנו כבר תקופה. מדוע, אם כן, אנו סבורים שמכשול הגנתי חדש, משוכלל ככל שיהיה, ישנה במהותה את משוואת האיום המחמיר בהתמדה משטח הרצועה?

המסקנה היא שיייתכן שלמרות ההשקעה העצומה במערכת מכשול חדשה, נוספת על אלה שקדמו לה, **ברמה העקרונית – לא השתנה מספיק**. ישראל עדיין חותרת במישור האסטרטגי להפרדה גיאוגרפית מוחלטת, להארכה מרבית של תקופת השקט ולהפרדה מוחלטת בין תקופות שקט לתקופות עימות – בין שלום למלחמה. אסטרטגיה זו שמשמעותה צמצום החיכוך בין הצדדים למינימום, מותירה מבחינת ישראל את האויב חופשי להתכונן, להתעצם וללמוד את יכולות ההגנה הישראליות החדשות. אויב המתחכך בקו הגבול שלנו ולומד אותו באין מפריע, לימד בסופו של דבר גם לעקוף אותו. "חזקה על קו המגע שלעולם הוא ייפרץ" לימדו אותנו, ומדינת ישראל משכללת את קווי המגע שלה שוב ושוב כבר כמה עשורים ומוצאת עצמה נפרצת פעם אחר פעם. בדרך כלל כל עימות הוא אליים וממושך מקודמיו. **האם יתכן שבדיעבד נגלה שגם מערכת המכשול הנוכחית ההולכת ונבנית ברצועת עזה אינה אלא "קו מגע" חדש שסופו להיפרץ?**

האם יש פוטנציאל למשהו אחר?

ראשית, חשוב להבין את גודל העיוות. חפירת מנהרה לשטח ישראל היא בעצם סוג של קרב התקדמות או הסתננות. קרב התקדמות שמטרתו להביא את הגוף העיקרי (כוח הפשיטה של האויב) ליעדו (בשטח החיוני הישראלי) במינימום שחיקה ועיכוב, מתאפיין בכך שהמפקד מחפש את נקודות החיכוך המצומצמות ביותר עם הכוח המגן. מפקד טוב המנהל קרב התקדמות יבחן מפעם לפעם את מערך ההגנה הניצב מולו ואת מיקומי התצפיות, ויתאים את תכנית ההתקדמות שלו לסיטואציה החדשה. קרב התקדמות הוא, כמו רוב הדברים שאנו עושים, תהליך למידה מתמיד.²³

²² "90 אחוז הצלחה לכיפת ברזל, 10 פצמ"רים יורטו בעוטף עזה", *ynet*, 13 באוגוסט 2017.
²³ המילון למונחי ת"ל, (אג"ם-תוה"ד, 1996), 118, 253.

מגן, חזק ומשוכלל ככל שיהיה, שכל פעילות ההגנה שלו תהיה גלויה וקבועה, שלא ישית אילוצים, הפתעות, פעולות שיבוש והתקפות נגד מקבילות ומקדימות על יריבו, ייעקף ויחדר בסופו של דבר. זה מה שלמדנו מפרשיית שלושים ושניים צירי המנהרות שנחפרו לתוך ישראל בין נובמבר 2012 ליולי 2014. את ההבנה התורתית הפשוטה הזו, המגלמת חוכמה של מאות שנות מלחמות בין בני אדם, קשה יהיה לבטל.

את קרב ההתקדמות השקט של המנהרות לשטח ישראל אין להבין כעומד בפני עצמו. **מחפה עליו, חיפוי שקט אך נוכח מאוד, היכולת הרקטית העצומה של חמאס.** "כיפת ברזל" לא ביטלה את יכולת החיפוי הזו. **כל עוד יש בכוחו של חמאס לבטל את שגרת החיים של מיליוני אזרחים במדינת ישראל, תמשיך מדינת ישראל להעדיף את איהיכוכך בשגרה על פני צמצום האיום למלחמה.**

אפשר גם אחרת. האסטרטגיה הישראלית שהשתקפה כאן אינה גזרת גורל. מדינת ישראל חותרת להיפרדות ולהפסקת החיכוכך כל עוד היא תופסת את אויבה כבעלי יכולת להטיל וטו על שגרת החיים בישראל. כשהדברים נראים אחרת, כמו בזירה הסורית בשנים האחרונות, יודעת מדינת ישראל לפעול ביצירתיות, בגמישות, באופן חסוי וגם באופנים גלויים, כדי למנוע את התהוותם של איומים חמורים בצד השני.²⁴ אז מה יידרש לצה"ל כדי להשיב לעצמו את חופש הפעולה ברצועת עזה?

תיאורטית התשובה ברורה. מערכי הנשק תלול המסלול של האויב הם המחזיקים את שגרת החיים בעורף ישראל "בת ערובה". נטרולם יאפשר לישראל לחזור ולנהוג ברצועת עזה כפי שנהגה בה עד שנת 2012, או כפי שהיא נהגה לפעול באופן יזום בזירה הסורית ביחס לאינטרסים ישירים שלה בשנים האחרונות (על פי פרסומים זרים).²⁵ אך תיאוריה ומעשה – אין הם דומים. בהיבט ההתקפי ישראל נלחמת במערכי השיגור בדרכים שונות כבר כמה עשורים. למרות הצלחות רבות ברמה המקומית, בסך הכול תופעת האיום הרקטי הלכה והתרחבה עם השנים. בהיבט ההגנתי? ובכן, כבר הגענו למסקנה שהצלחתה המרשימה של "כיפת ברזל" ברמה הטקטית לא היתרגמה לחופש פעולה לישראל בשגרה ברמה האסטרטגית. התורפה של החלופה ההתקפית היא שלא ניתן לאתר את כל הרקטות מבעוד מועד, ולכן משמעות כל תקיפה ישראלית היא שהאויב יגיב כלפי העורף ברקטות שנותרו לו. תורפתה של החלופה ההגנתית היא שלמרות יכולת יירוט מוצלח בעורף, חיי השגרה בישראל מופסקים, האזרחים נאלצים להסתגר במרחבים ממוגנים, ולמעשה השיח האסטרטגי בין חמאס לממשלת ישראל אינו נמנע.

מדינת ישראל נדרשת לפתח תשובה שלישית. תשובה שהיא התקפית דיה כדי לשלול

²⁴ עמיר רפפורט, "המלחמה שבין המלחמות", *Israel Defense*, 31 בינואר 2013.

²⁵ "Israeli jets attack anti-aircraft battery in Syria in retaliatory strike," *The Guardian*, 17.10.2017; "Israel hits Syrian site said to be linked to chemical weapons," *REUTERS*, 7.9.2017.

מהאויב את היוזמה הטקטית ואת ניהולה של מלחמת האש בשטח מדינת ישראל, אך בה בעת הגנתית דיה כדי לצמצם באופן משמעותי את ההפרעות לחיי השגרה של העורף. **זהו כתב חידה שהפתרון לו עשוי לחולל מפנה דרמטי ביחסי הכוחות של ישראל עם אויביה, לטובת ישראל.** אם מקבלים את מבנה הטענה שלנו עד כאן, אזי ברור כי השלכותיו של מפנה זה צפויות לחרוג מתחום איום האש גרידא.

סיכום

במבט ממעוף הציפור נראה כי האסטרטגיה הישראלית שהתגבשה בעשורים האחרונים בכלל, ובעזה בפרט, סובלת מסתירה פנימית מהותית. השאיפה להיפרדות גיאוגרפית מהאויבים ולביטול החיכוך הקרבי איתם אפשרה לחמאס מרחב חסינות מעשי. הוא ניצל מרחב זה כדי לחתור, תרתי משמע, תחת האסטרטגיה הזו ממש. המבצעים התכופים ברצועת עזה מעידים שאסטרטגיית ההיפרדות וההרתעה רגישה מדי ליוזמות האויב. האסטרטגיה הזו תהפוך לבת־קיימה, רק אם ישמור צה"ל את יכולתו לחבל בעוצמה ובאפקטיביות בהתעצמות האויב תוך שימור הרגיעה בתחומי ישראל.

במבט קונקרטי יותר למקרה של רצועת עזה נראה כי מדינת ישראל הקימה מערכות מכשול אדירות בגבולותיה וחזרה ושכללה את המערכות האלה לאורך השנים. לא נכון יהיה להניח שהמכשול המוקם היום ברצועה יתברר כחסין יותר מקודמיו. כל מכשול צריך שליטה של המגן בתצפית ובאש. במקרה של אתגר המנהרות שליטה בתצפית ובאש משמעותה יכולת צה"לית לשבש את פעולות החפירה ולסכל את התשתיות המאפשרות אותה מבעוד מועד.

המגבלה שהגבילה עד היום את מדיניות הפעלת הכוח הישראלית המסכלת ברצועה, היא חוסר הרצון לחשוף את העורף הישראלי לסבבים חוזרים ונשנים של הסלמה. למרות "כיפת ברזל" העורף הישראלי חשוף לאיום הרקטי של האויב, במיוחד להפרעות השגרה שמחוללות ההתרעות.

כל עוד לא ננתק את הקשר הישיר הקיים בין המערך הרקטי של חמאס ושל שאר היריבים שלנו העושים שימוש נרחב באופן פעולה זה, לבין רעיון ההתקפה לשטחנו ובתוך כך המערך התת־קרקעי שלהם, נהיה נידונים להתבונן מהצד ולהביט על התעצמותם המתמדת. ניתוק כזה, כשיושג, יאפשר לנו למנוע את התעצמות יריבינו, ימנע מהם להשיג יתרון בשדה הקרב, ויאפשר לנו להמשיך ולשמר את עיקרון היוזמה, תוך שמירה גם על שיגרת החיים של אזרחי מדינת ישראל.

האומנם, עם כל ההון האנושי, הטכנולוגי, החדשני והכלכלי של מדינת ישראל, ניתוק כזה הוא רעיון שאינו ברהשגה?

רשימת מקורות

עיתונות בעברית

- אתר שירות הביטחון הכללי
- דבר ראשון
- הארץ
- כיכר השבת
- Ynet
- Nrg

מקורות ראשוניים ופרסומים מקצועיים

- אסטרטגיית צה"ל
- המטה הכללי, אג"ם-תוה"ד, מילון למונחי תו"ל, 1996.
- דובר צה"ל
- מפקדת זרוע היבשה, מבצעי כוחות היבשה, כרך שלישי – מבצעים הגנתיים, ינואר 2012.

מקורות משניים

- אורטל, ערן ופלג, דביר. "זה הקטן גדול יהיה": החמצת התהוויות במטה הכללי – איום המנהרות והתווך התת קרקעי כמקרה מבחן, מרכז דדו, 2016.
- אורן, אלחנן. תולדות מלחמת יום הכיפורים, צה"ל מחלקת ההיסטוריה, 2013.
- איילנד, גיורא. "מבצע עמוד ענן – היבטים אסטרטגיים", בתוך: שלמה ברום (עורך) לאחר מבצע עמוד ענן, Inss, 2012.
- ארליך, ראובן. הדרך למלחמת לבנון השנייה 2006-2000: הזירה הלבנונית בין השנים 2000-2006, מרכז המידע למודיעין וטרור, 2007.
- ברון, איתי. "לאן נעלם התמרון", מערכות 420-421, 2008.
- גלוסקא, עמי. אשכול תן פקודה, תל אביב: מערכות, 2005.
- הירש, גל. סיפור מלחמה סיפור אהבה, ידיעות אחרונות, 2009.
- ידעי, תמיר ואורטל, ערן. "פרדיגמת סבבי ההרתעה – דפוס אסטרטגי במבוי סתום", עשתונות, המכללה לביטחון לאומי, 2013.
- מילשטיין, מיכאל. מוקאוומה – עלייתו של אתגר ההתנגדות והשפעתו על תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל, המכון למחקרי ביטחון לאומי, מזכר 102, 2009.
- רפפורט, עמיר. אש על כוחותינו: כך הכשלנו את עצמנו במלחמת לבנון השנייה, מעריב, 2007.

עיתונות באנגלית

- REUTERS
- The guardian

מקורות משניים באנגלית

- Issacharoff, Avi. "Gaza prepares for war." *The Times of Israel*. January 26. 2016.
- White, Jeffrey. "The Combat Performance of Hamas in the Gaza War of 2014." *The Washington Institute* 7, issue 9, 2014: 9-13.